

JOSEF ŠUSTA

Josef Šusta, narozený 12. února 1874 v jihočeské Třeboni, patří mezi naše nejvýznačnější historiky a právem mu patří přední místo v české historiografii. Navázal na práci tvůrce historické vědy jako vědecké disciplíny u nás Jaroslava Golla a společně s Josefem Pekařem je označován za jeho nejvýznamnějšího žáka.

Po studiích v Českých Budějovicích a Praze, kde byl jeho profesorem právě Jaroslav Goll, pokračoval Josef Šusta ve studiích ve Vídni a Itálii, kde dále rozvíjel svůj zájem o hospodářské a kulturní dějiny. Stejnou měrou se zabýval i světovými dějinami. Svými znalostmi a vystupováním si brzy získal takové renomé, že se po předčasném odchodu Jaroslava Golla z pražské univerzity v roce 1910 stal, co by profesor všeobecných dějin, jeho nástupcem.

Stranou nezůstal ani politického života. V roce 1920 kdy nastoupila úřednická vláda Jana Černého, byl prezidentem jmenován, i na doporučení jiného historika Kamila Krofty, ministrem školství a národní osvěty. V úřadu, stejně jako celá vláda, působil jeden rok, během kterého byl terčem zejména socialistů, kteří mu vytýkali „reakční“ praktiky. Nejtěžší životní zkouška ho ovšem teprve čekala.

Po okupaci v roce 1939 a zavření vysokých škol téhož roku, se mimo jiné i česká věda, dostala do velmi obtížné situace. Jedním z mála ohnisek, kde se mohlo rozvíjet bádání a publikační činnost byla Česká akademie věd a umění. Jejím prezidentem v tomto nelehkém období byl Josef Šusta. I díky němu se dařilo kličkovat před protektorátní mašinérií a udržovat částečný rozvoj české vědy. Přesto byla ČAVU nucena podniknout některé kroky, které na její působení vrhají stín. Ať už vyloučení židovských členů, či zákaz zednářů vykonávat vedoucí funkce. Sám Josef Šusta, jistě ne dobrovolně, se stal místopředsedou Svazu pro spolupráci s Němci a vstoupil do České ligy proti bolševismu. Tyto skutečnosti vedly po osvobození republiky k obvinění Josefa Šusty z kolaborace, které neunesl a skokem z Karlova mostu do Vltavy 27. května 1945 ukončil svůj život.

Šustova díla jsou ceněna nejen díky jeho vědecké erudici, ale i vypravěčskému talentu. Stejně jako jeho předchůdce a učitel Goll prováděl důslednou analýzu a editaci pramenů, na rozdíl od něj však dokázal těchto výsledků bádání využít k širším, syntetickým závěrům. Jeho zahraniční pobyty, na kterých pochopil důležitost studia hospodářských a kulturních poměrů,

stejně jako začlenění naší historie do širšího evropského kontextu, z něj udělali historika, kterému se u nás nemohl z jeho generace nikdo rovnat a díky němuž byla Evropa informována o stavu české historiografie prostřednictvím francouzské Revue historique.

Jedním ze dvou hlavních témat Šustova studia byly naše dějiny přelomu 13. a 14. století. K tomuto období se vážou díla Závaš z Falkenštejna, K volbě r. 1306, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví, Počátky lucemburské, nebo práce o Rožmberském urbáři, či o Purkrabských účtech panství novohradského z let 1390 – 1391. V nich kromě politických aspektů úspěšně vyličil i důležité aspekty hospodářské, jako byl nástup peněžního hospodářství a renty pro šlechtický velkostatek, těžba stříbra, vznik měst, nebo německá kolonizace.

Druhým těžištěm jeho zájmu byly obecné dějiny se zřetelem na dějiny novověké. Sem patří jeho Dějiny nového věku, Dějinné předpoklady moderního imperialismu, třísvazkové Dějiny Evropy v letech 1812 – 1870, nebo čtyřsvazková Světová politika v letech 1871 – 1914. Nelze opomenout ani jeho učebnici novověku pro obchodní školy, či dvoudílný Dějepis pro vyšší třídy středních škol. Šusta se v těchto dílech projevil jako vynikající odborník novodobých evropských dějin, nevyhýbající se ani dějinám východoevropským, ba dokonce ani dějinám Afriky a Asie.

POSLEDNÍ PŘEMYSLOVCI A JEJICH DĚDICTVÍ

1300 – 1308

Kniha Poslední Přemyslovci a jejich dědictví je, společně s její pokračovatelkou Počátky lucemburské, vrcholným dílem Josef Šusty. Dokonalá syntéza politických, hospodářských, sociálních a kulturních dějin opřená o pečlivé studium a analýzu dostupných pramenů z ní dělá dílko vpravdě mistrovské.

V úvodu nás Šusta zavádí do bouřlivého 13. století, ve kterém česká společnost procházela velkým přerodem. Hybnou sílu tohoto přerodu vidí v nerostném bohatství, které bylo u nás objeveno. Za ním k nám přichází zejména ze západu mnoho cizinců a s nimi i myšlenky, které se staly jednou z příčin mnoha změn v našich zemích. A tak během relativně krátké doby mizí panský dvorec se svým naturálním hospodářstvím a na jeho místo nastupuje hospodářství peněžní, reprezentované na venkově lánovým systémem, dle Šusty nejdůležitějším jevem agrárních dějin 13. věku. Rovněž vzniká značné množství měst a jejich patriciátu, které z vesnic odvedly odbornou řemeslnou práci a daly tím základ k pravidelnému oběhu peněz. Počinem, který pak vzrůstající směnný ruch zaštitil a získal si obdiv i v sousedních zemích, je ražení pražského groše. Kolonisté s sebou přináší ale i mnoho novinek v oblasti práva dávající

jednotlivcům mnohem více svobody a tak je brzy upraven i poměr mezi vrchností a poddanými. Zejména z těchto důvodů vidí Šusta německou kolonizaci jako přínosnou a nesouhlasí s Palackého vývodem, že právě ona se stala zkázou původní selské demokracie Slovanů. Sám ovšem nedoceňuje budoucí negativní národnostní důsledky.

S Palackým nesouhlasí ani v hodnocení samotného Václava II. Je přesvědčen, že jeho obraz je až příliš ovlivněn dobovými vnějšími pozorovateli, včetně slavného Danteho, kterým se při srovnání s jeho otcem Přemyslem Otakarem II. jevil jako slaboch, oddávající se přepychu díky bohatství stříbrných hor. Šustovo podrobné zkoumání nám ovšem vyjevuje Václava II. v poněkud jiném světle. Přiznává, že po fyzické stránce se svému předchůdci, který neustále brázdil kraje svého království a svá práva často hájil mečem, vyrovnat od mládí churavějící Václav II. nemůže, ale touhou stát se nejmocnějším vládcem střední Evropy a uspořádat vnitřní záležitosti království, byť jinými prostředky, ano. A tak nám před očima vyrůstá král, který ač obklopen dvorskou nádherou, je nesmírně zbožný, udivující svými teologickými znalostmi i vysoký klérus, král milující umění, na jehož dvoře se scházejí umělci z celé Evropy, král zabývající se právní vědou, jehož horní zákoník, vypracovaný samozřejmě italskými odborníky, byl na svou dobu nesmírně pokrokový. A nemělo zůstat jen u něj. Václav II. měl v plánu kodifikovat zemské právo a zřídit v Praze vysoké učení. Jak ovšem Šusta přiznává, doba těmto plánům nepřála. Největším odpůrcem těchto změn, jak dále dodává, bylo v té době již značně silné a sebevědomé české panstvo.

Aby bylo jasno, jak své moci dosáhlo, vrací se Šusta časem zpět až do dob knížecích. Zápolí sice s faktem, že z těchto časů je značný nedostatek pramenů, přesto jsou jeho vývody logické a přesvědčivé. V těchto dobách, kdy docházelo velmi často k bojům o trůn, byly jednotlivé rody odkázány na přízeň vládnoucího knížete. Proto sázka na vítězného jedince znamenala moc, půdu a bohatství, opak znamenal často vyhnanství, či smrt. Vyjasnění dynastické otázky počátkem 13. století, společně s proměnou zemských řádů, znamenal ovšem pro mnohé rody příznivý obrat. Získávají dědičná území, která díky kolonizačnímu ruchu značně rozšiřují a nejschopnější jednotlivci jsou panovníkem jmenováni do královských úřadů.

Jak značně moc šlechty vzrostla, dokládá Šusta na příkladu prvního vážného střetu panstva s korunou, vzpoury proti Václavu I. Ten vládl obklopen jen úzkou skupinou svých důvěrníků, což zbytek pánů, odtržených od vlivu na moc, jistě netěšilo. Využili tedy příležitosti, kdy Václav I. přešel v dlouholetém boji mezi Římem a císařem na stranu papeže a vystoupili proti němu, zaštitěni královcem Přemyslem. Jen s pomocí žoldnéřů ze západu, papeži věrnému duchovenstvu a měšťanům se podařilo Václavu zvítězit, boj o moc v království ovšem panstvo nevzdalo. Dokladem toho je trpký konec Přemysla Otakara II.

Na trůn nastupuje Václav II. a hned v úvodu své vlády se musí potýkat se svým otčímem a poručníkem Závišem z Falkenštejna a jeho Vítkovci. Ale to se již dostáváme k samotnému jádru Šustovi knihy, do doby, která byla, z českého pohledu, nabytá událostmi, doby, která znamenala největší územní rozsah, ale i pád Přemyslovců.

Šusta nás nejprve seznamuje s postupným pronikáním vlivu Václava II. do Polska, které vrcholí jeho korunovací v roce 1300. Nesouhlasí s polskými historiky, kteří vyčítají Václavu, že požádal římského krále Albrechta Habsburského o udělení polských krajů, do té doby nezávislých, v léno a nazývá tento akt činem prozíravé opatrnosti. Měl být zárukou proti možnému pozdějšímu zpochybňování těchto zisků. Samotné krátké panování Přemyslovců v polských krajích Šusta, který přiznává, že není plně seznámen se všemi aspekty polských dějin, nehodnotí. Cituje sice z děl několika polských autorů, ale jejich hodnocení jsou značně rozdílná, takže na skutečně střízlivé a přesné dílo, jak píše, je nutno ještě počkat.

Po zisku polské koruny se zdálo, že se Václav II. bude moci plně věnovat konsolidaci svých zemí, ale další události ho vrátili do víru evropské politiky. Na počátku roku 1301 totiž zemřel poslední Arpádovec, král Ondřej a část uherské šlechty nabídla korunu synovi Václava II. Šusta nám přibližuje, jak těžké bylo královo rozhodování a jaké důvody stály pro a proti. Na jedné straně skutečnost, že by měl být jediný, teprve dvanáctiletý syn, vydán do rukou nevěrných a nespolehlivých uherských velmožů a také skutečnost, že bylo nutno ještě korunu vybojovat proti druhému adeptu, jímž byl chráněncem papežův Karel Robert z rodu Anjou. Na druhé straně představa ohromné středoevropské říše, které by vládl rod Přemyslovců a která by, jak je citován kronikář zbraslavský, byla zárukou trvalého klidu.

Nakonec Václav II. souhlasil a mohlo dojít k jednání obou stran. Uhři očekávali sladkou odměnu za nabízenou korunu, a jak Šusta na mnohých pramenech dokládá, byli vyslyšeni. Tehdejší kroniky jsou plné zpráv o magnátské nenasytlosti a nespokojenosti českých dvořanů k štědrosti Václava II. I díky této finanční intervenci se ovšem obě strany domluvili a český králevic byl 27. srpna 1301 ve Stoličném Bělehradě korunován jako Ladislav V. uherským králem. Přemyslovci stanuli na vrcholu své moci. Následující měsíce ovšem ukázali, že pozice mladého krále není nikterak pevná. Nejen, že se musel potýkat s mocnými magnáty, ale zvýšená moc Přemyslovců, i když nejen ona, donutila ke spojení i dva odvěké rivaly. Papeže a krále římského. Začala horečná diplomatická jednání obou stran, snažící se všemožnými sliby a ústupky získat spojence. Šusta nám předkládá několik takových příkladů ilustrujících tato jednání, ať už jsou to nejruznější Albrechtovy zástavy říšského zboží na straně jedné, nebo ústupky Václavovi v Míšni ve prospěch markraběte braniborského na straně druhé.

Říšskému králi trvalo poněkud déle, než připravil svou vojenskou hotovost a tak Václav II. vyrazil do Uher na pomoc svému synovi. Ale zde již římsko – papežská strana nabyla vrchu a tak nezbyvalo oběma Přemyslovcům než se vrátit do Čech. Mohutné Albrechtovo vojsko pak vstoupilo do jejich země začátkem října roku 1304. Václav II. se neodvážil postavit nepříteli v otevřené bitvě, takže zejména pohanští Kumáni z řad uherské armády plenili veškeré území bez ostychu. Nicméně tato vyčkávací taktika slavila úspěch a tak Albrecht, který marně obléhal Kutnou Horu a v jehož vojsku řádila úplavice, se dal na ústup.

V závěrečné části Josef Šusta pokračuje ve výkladu dalšího politického vývoje. Obě zneprátelené strany, nesmírně zadlužené předcházejícím střetnutím, diplomatickou cestou opět hledají síly k pokračování boje, ale nakonec dochází přece jen mírovému jednání. Jednou z příčin, bylo značné zhoršení zdravotního stavu Václava II., který nechtěl zanechat synovi dědictví zatížené bojem. V průběhu těchto jednání 21. června roku 1305 Václav II. umírá. Na trůn nastupuje mladičkový Václav III. Ten je však v průběhu polského tažení zavražděn v Olomouci a rod Přemyslovců vymírá po meči. Šusta této smrti přičítá pozdější neblahé osudy českého království, které se ztrátou domácí dynastie staly prostředkem jiných cílů než vlastních.

Nastává tak čas pro další diplomatickou hru, kdo stane na osiřelém trůně, kterou nám Šusta mistrně přibližuje. Vrchu nejprve nabývá Jindřich Korutanský, který má za manželku dceru Václava II. Annu. Ale rázný postup Habsburků získává korunu pro rakouského vévodu Rudolfa, který se následně žení s vdovou po Václavu II., Alžbětou Rejčkovou. Zápas tím ovšem nebyl u konce. Rudolf se těší z české a polské koruny jen necelý rok a umírá. Toho opět využívá Jindřich Korutanský a po smrti římského krále Albrechta, je nucena habsburská strana kapitulovat. Kdo z těchto zmatků nejvíce profitoval, je jasno z dochovaných pramenů. Šlechta, města, ale i duchovní hodnostáři žádají za svou „věrnost“ nejen peněžní hotovost, ale i korunní statky a různá práva, čímž královská moc značně upadá.

Tím tato kniha končí, aby pokračovala v následném svazku Počátky lucemburké.

Knihy Poslední Přemyslovci a jejich dědictví je skutečným vrcholem Šustovi práce. Autor své vývody opírá o detailní rozbor ohromného množství pramenů a tam kde se jich nedostává, osvědčuje svou schopnost uplatňovat metodu srovnávací. Příkladem toho je třeba případ, kdy nedochované listiny Albrechta Habsburského směřující proti Václavu II., které vydával během příprav na válečné tažení roku 1304, byly dle něj po právní stránce jen těžko odlišné od podobných listin z roku 1300, kdy vystoupil proti Janu Hennegovskému, v nichž je potvrzen jeho postup a uznání nároků, spřízněnými knížaty. Z kronik se mu stávají nejlepšími

pomocníkem Zbraslavská kronika a kronika štýrská, ale vzhledem k tendenčnosti obou přistupuje k nim s odbornou kritičností.

Velmi zajímavé je několikeré srovnání pozice Přemyslovců a francouzských Kapetovců, kteří zahájili svůj mocenský růst, jedni z východu a druzí ze západu, na troskách slábnoucí říše a v mnoha rysech které zmiňuje, vykazují v těchto časech podobný vývoj.

Poučné je i hledisko, jak nepříznivý dopad měli válečné akce v tehdejší době a jak nákladné byly. Území, na němž válečné akce probíhaly, se stalo terčem bezuzdného plenění a to nejen díky nepřátelskému vojsku, ze kterého se velmi dlouho vzpamatovalo. Země upadaly často ve zmatek, přestalo platit právo, zvládla nejistota. Platit takovéto armády bylo nesmírně náročné a tak se vybíraly mimořádné daně, obě válčící strany se byly nuceny nejednou dlouhodobě zadlužit, což dokládá i příklad tak nesmírně bohatého panovníka, jakým byl Václav II.

V neposlední řadě je potřeba vyzdvihnout hospodářsko – společenský aspekt knihy, který mapuje vzestup české společnosti na přelomu 13. a 14. století a ve kterém jsou kořeny pozdějšího historického vývoje, se všemi jeho důsledky.

Seznam použité literatury

- J. Gebhart - J. Kuklík, *Velké dějiny zemí Koruny české XV.a 1938 - 1945, Praha 2006.*
A. Klimek, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII. 1918 – 1929, Praha 2000.*
F. Kutnar – J. Marek, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, Praha 2009.*
J. Šusta, *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300 – 1308, Praha 2001.*

